

MONDROS'TAN LOZAN'A KADAR OLAN DÖNEMDE KIBRIS VE KIBRIS TÜRKLERİ

CYPRUS AND THE TURKISH CYPRIOTS FROM ARMISTICE OF MUDROS TO LAUSANNE PEACE TREATY

Mehmet BALYEMEZ¹, Fuat İNCE²

Öz

Osmanlı İmparatorluğu, stratejik öneminden dolayı Kıbrıs'ı ele geçirme planlarını 1571 yılında gerçekleştirmiştir. Kıbrıs, bu tarihten itibaren 307 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bu süre boyunca Kıbrıs'ta yaşayan etnik ve dinî bakımdan birbirinden farklı toplumlar barış içinde birlikte yaşamışlardır. Ta ki 19'uncu yüzyıla kadar.

Osmanlı İmparatorluğu, XIX. yüzyıldan itibaren çöküş sürecine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslim toplumlar özellikle Fransız Devrimi'nin etkisinde kalmışlar ve tek tek bağımsızlık mücadelelerine başlamışlardır. Buna ilave olarak emperyalist devletler, Sanayi Devrimi'nin de bir sonucu olarak ortaya çıkan hammadde ihtiyacı ve sömürgelerindeki çıkarlarını korumak amacıyla Osmanlı toprakları üzerindeki planlarını hayata geçirmeye başlamışlardır.

Kıbrıs Adası, XIX. yüzyıldaki gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya Çarlığı arasında yapılan savaş sonrasında Ortadoğu başta olmak üzere Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının tehlikeye düştüğünü fark edince Kıbrıs'ı ele geçirme planlarını yürürlüğe koymuştur. Bu kapsamda olmak üzere 1878 yılında imzalanan antlaşma sonucu Kıbrıs'ın yönetimi geçici olarak İngiltere'ye terk edilmiştir. Kıbrıs'taki İngiliz egemenliği I. Dünya Savaşı başına kadar emanetçi olarak devam etmiştir. İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Almanya safında savaşa katılmasını gerekçe göstererek 5 Kasım 1914'te adayı ilhak etmiş ve emanetçi konumunu kalıcıya çevirmiştir.

Kıbrıs Türk toplumu, gerek adanın İngiltere'ye geçici olarak devredilmesinden sonra ve gerekse de ilhak sonrasında Rumların Enosis girişimleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Kıbrıslı Türkler, Rumların Enosis faaliyetlerine karşı en başından itibaren fazla tepki göstermemişlerdir. Kıbrıs Türk toplumunun tepkisiz kalmasının altında yatan sebep ise Osmanlı Devleti'nin er ya da geç Kıbrıs'ı geri alacağı yönündeki değerlendirmesi olmuştur. Ancak bu düşünce önce 1914 yılındaki İngiliz ilhaki daha sonra ise I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonucu gelecek kaygısına dönüşmüştür.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Kıbrıs İlim Üniversitesi, mbalyemez89@gmail.com

² Dr., Isparta Şehir Hastanesi, incefuat@gmail.com

Kıbrıs Türk toplumu, bu gelişmeler karşısında kendi geleceklerini kendileri belirleme kararı almışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Lozan Barış Antlaşması'na kadar olan dönemde önemli girişimlerde bulunmuşlar ve kendi gelecekleriyle ilgili alınacak kararlarda belirleyici olmak istemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türkleri, İngiltere, I. Dünya Savaşı, Mondros, Lozan.

Abstract

Due to its strategic importance, Ottoman Empire made plans to conquer Cyprus in 1571. Cyprus has remained under Ottoman rule for 307 years from this date. During this time, different ethnic and religious communities living in Cyprus lived together in peace. It's up to the 19th century.

Ottoman Empire entered the decline process from the XIX. century. The non-muslim communities in Ottoman Empire were particularly influenced by the French Revolution, and they began their struggle for independence. In addition, the imperialist states have begun to imagine their plans on the Ottoman territories in order to protect the interests of the raw-material needs and the exploits that have emerged as a result of the Industrial Revolution.

Cyprus island was directly affected by developments in the XIX. century. Great Britain has implemented plans to seize Cyprus when it realizes that its interests in the Eastern Mediterranean, especially in the Middle East, have fallen into danger after the war between Ottoman Empire and the Russian Tsarist. In this context, the treaty signed with the Ottoman Empire in 1878, Cyprus administration was temporarily abandoned to Great Britain. British sovereignty in Cyprus continued as a custodian until the World War I. Great Britain cited Ottoman Empire's participation in the war in Germany, and annexed the island on 5 November 1914, and the custodian turned it into a permanent.

The Turkish Cypriot community, either after the temporary transfer of the island to the British management, or after the annexation, has faced the Enosis attempts of the Greek Cypriots. The Turkish Cypriots did not react much from the very beginning against the Enosis activities of the Greek Cypriots. The underlying reason for the unresponsiveness of the Turkish Cypriot community has been the assessment of Ottoman Empire that sooner or later Cyprus will be back. However, this idea first turned into an annexation of the British in 1914, and then the end of the Armistice of Mudros signed at the end of the World War I. In response to these developments, the Turkish Cypriot community decided to intervene in the process to determine their own future and they have made important initiatives in this direction.

The Turkish Cypriots has decided to determine their own future in the face of these developments. They had made important attempts during the period from the Armistice of Mudros to the Lausanne Peace Treaty, which ended the World War I, and they wanted to be decisive in decisions about their own future.

Keywords: The Turkish Cypriots, Great Britain, World War I, Mudros, Lausanne.

1. GİRİŞ

Kıbrıs, Anadolu kıyılarından sadece 70 km. uzaklıkta olup Sicilya ve Sardunya ile birlikte Akdeniz'deki üç büyük adadan biridir (Colonial Office List, 1915, s.167). Kıbrıs gerek sahip olduğu doğal kaynaklar gerekse coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca sürekli olarak güçlü devletlerin ilgisini çekmiştir. Bu durum Kıbrıs'ın birçok devlet tarafından ele geçirilmesine sebep olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'a ilgisi ise XV. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in, Akdeniz'de egemenlik kurma kararı sonrasında 1480 yılında Rodos seferi yapılmış, ancak başarılı olunamamıştır. Eğer Rodos seferinde başarı elde edilebilmiş olsaydı sıradaki hedef önce Kıbrıs sonra da Mısır olarak planlanmıştı (Zeki, 1970, s.55).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı ele geçirme hedefi bu girişimden yaklaşık 100 yıl sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı, Barbaros Hayrettin Paşa ve Turgut Reis'in Akdeniz'de hâkimiyet kurmak amacıyla yaptığı seferlerden zaferlerle dönünce Kıbrıs'ı fethetmeye karar vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ta konumlanan korsanların saldırılarını önlemek ve Katolik Hristiyan Venediklilerin baskısı altındaki Ortodoks Hristiyan Rumlara yardım etmek amacıyla başlattığı sefer sonucunda 1571 yılında adayı fethetmiştir (Zeki, 1970, s.55-59).

Kıbrıs, bu tarihten itibaren 307 yıl boyunca Türk egemenliğinde kalmıştır. Ada, bu süre boyunca Osmanlı'nın içinde bulunduğu ekonomik, askerî ve siyasi durumdan doğrudan etkilenmiştir. Özellikle XIX. yüzyıldaki gelişmeler hem Osmanlı'yı hem de dolayısıyla Kıbrıs'ı doğrudan etkilemiştir.

Avrupa devletleri XIX. yüzyıldan itibaren, sanayi devriminin de etkisiyle, sömürgeci dış politikalar takip etmeye başlamışlardır. Bu durum özellikle İngiltere ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki menfaatlerinin çakışmasına sebep olmuştur. İngiltere'nin sömürgelerine giden yolun emniyetini sağlamak istemesiyle Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası Kıbrıs'ın geleceğini doğrudan etkilemiştir.

İngiltere, bu dönemdeki dış politikası gereği 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı'nı kontrol etmeyi önemsemiştir. Süveyş Kanalı açıldıktan sonra ilk beş yılda kanalı en çok kullanan İngiltere'nin bölgesel çıkarları açısından Mısır ve Süveyş Kanalı önemli bir dış politika hedefi olmuştur (Gazioğlu, 1997, s.1). Ancak Fransa'nın da bu yerlere yönelik menfaatlerini dikkate alan İngiliz siyasetçileri dış politikanın önceliğini ve ana hedefini Kıbrıs'a kaydırmışlardır (Kurat, 1968, s. 10-11).

İngiltere'nin Kıbrıs'a ilgisinin arttığı bu dönemde Rusya Çarlığı'nın desteklediği Sırp 1876 yılı Temmuz ayında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş başlatmışlar, diğer Balkan prenslikleri de bunu fırsat bilerek ayaklanmışlardır. İngiltere, Rusya'nın bölgede üstünlük sağlayacağı ve kendi egemenlik alanlarını tehdit edeceği endişesiyle bu savaşa müdahil olmak istemiştir. İngiltere'nin arabuluculuğuyla 31 Mart 1877 tarihinde imzalanan Londra Protokolü'nde; Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Karadağ arasındaki savaşı sona erdirmesi ile Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanlara yönelik reform yapılması istenmiştir. Ancak Osmanlı Devleti, şartların ağır olduğu gerekçesiyle Londra Protokolü'nü reddetmiştir. Bunu bahane eden Rusya, 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir (Karal, 1995, s. 39-40).

Rusya, İngiltere'nin tarafsızlığını sağlamak amacıyla; Mısır, Süveyş, Boğazlar ve İstanbul'a yönelik herhangi bir girişimde bulunmayacağına dair güvence vermiştir (Erim, 1953, s.377). Rus orduları, 93 Harbi olarak da bilinen bu savaşta büyük başarılar elde etmiş doğuda Kars, Ardahan ve Batum gibi stratejik yerleri ele geçirmiş batıda ise İstanbul yakınlarına kadar gelmiştir. Osmanlı, Avrupa devletlerinin desteğini alamadığı bu savaşı kaybetmiş ve 31 Ocak 1878 tarihinde ateşkes antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. İngiltere ise Rusya'nın

Büyük Çekmece önlerine kadar gelmiş olmasından endişe etmiş ve 5 İngiliz savaş gemisini 13 Şubat 1878 tarihinde İstanbul'a göndermiştir (Gazioğlu, 1997, s.8).

Ayastefanos Antlaşması, İstanbul açıklarında demirlemiş Rus ve İngiliz savaş gemilerinin namlularının gölgesinde 3 Mart 1878'te imzalanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu için çok ağır şartlar içeren bu antlaşma, aynı zamanda İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarını da tehdit etmiştir. İngiltere, antlaşma şartlarını kabul etmemiş ve Rusya'ya karşı savaş hazırlıklarına başlamıştır. Bu kapsamda, Hindistan'dan getirilen 7 bin İngiliz askeri Malta'ya yerleştirilmiştir. Ancak İngiltere, Malta'dan hareket edecek savaş gemilerinin 4 günde İstanbul'a ulaşabilecek olmalarından dolayı daha uygun konumda olan Kıbrıs'ı yeni üs olarak belirlemiştir (Gazioğlu, 1997, s.10-11).

İngiliz Hükümeti, Avrupa devletlerinin Ayastefanos Antlaşması şartlarını tekrar görüştüğü sırada Kıbrıs'ı ele geçirme planlarını da yapmaya başlamıştır. Bu planlar doğrultusunda İstanbul Büyükelçisi Henry Layard ve Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit arasında yapılan gizli görüşmeler sonucunda 4 Haziran 1878 tarihinde Kıbrıs Konvansiyonu imzalanmıştır.³ Konvansiyona göre Rusya; Kars, Batum ve Ardahan'ı elinde tutmakta ısrar edip Doğu Anadolu'da saldırıya geçtiği takdirde, İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer alacak, buna karşılık gereken askerî yardımın etkili yapılabilmesi için Kıbrıs'ın yönetimi de geçici olarak İngiltere'ye bırakılacaktır (Atun, 2007, s.11; Yavuz, 1994, s.3; BOA, HR-SFR-3-0263-00025-001,2,3).

Kıbrıs Konvansiyonu ile adanın yönetimi geçici olarak İngiltere'ye bırakılmış, egemenlik hakları ise Osmanlı İmparatorluğu'nda saklı kalmıştır. Ancak İngiliz Hükümeti, adada kendi yönetimini tesis edebilmek için Osmanlı ile 1 Temmuz 1878 tarihinde Kıbrıs Konvansiyonu'na ek bir sözleşme daha imzalamıştır.⁴ İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'ın idaresini ele geçirdikten sonra ilk iş olarak Sir Garnet Wolseley'i Yüksek Komiser olarak atamıştır. Yüksek Komiser Wolseley, 23 Temmuz 1878 tarihinde yayınladığı bildiride; Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere tarafından teslim alındığını, adanın maddi ve manevi refahını artıracak her türlü girişimin yapılacağını, ada toplumlarına adil davranılacağını ve hukuki güvenceden herkesin eşit olarak yararlanacağını ilan etmiştir. İngiltere, Kıbrıs'ta yürürlüğe soktuğu idari düzenlemeden sonra 6 Ağustos 1878 tarihinde, adanın işgalini tamamlayabilmiştir. İngiltere, bu tarihten sonra Kıbrıs'taki kendi idari sistemini kurmaya başlamıştır (Atun, 1997, s.12-13; Kurat, 1968, s. 91; BOA, HR-SFR-3-0263-00025-001; Gazioğlu, 1997, s.30).

³ "4 Haziran 1878'de Yıldız Sarayı'nda gizlice imzalanan ve Kıbrıs'ın yönetiminin İngilizlere devredilmesini öngören Osmanlı-İngiliz Savunma Konvansiyonu 2 maddeden oluşmuştur. Madde 1: Eğer Rusya; Kars, Ardahan, Batum ve bunlardan sadece birini elinde tutar ve eğer ileride herhangi bir zamanda Majeste Sultan'ın barış antlaşması ile kesin olarak saptanan Asya'daki topraklarından bir kısmını daha zapt etmeye kalkıştırsa İngiltere, bu yerlerin silah kullanılarak savunulması için Majeste Sultan'ın yardımına koşacaktır. Buna karşılık savunulması için Majeste Sultan, iki devlet arasında daha sonra kabul edilecek olan ve gerek hükümetle ilgili gerekse bahis konusu Doğu illerindeki Hıristiyan ve diğer vatandaşların korunması için gerekli reformların yapılacağını İngiltere'ye vaat eder. İngiltere'nin bu mukavelenin vecibelerini yerine getirebilmesi için gereken önlemleri alabilmesi maksadıyla Majeste Sultan, Kıbrıs Adasını İngiltere'ye devreder ve İngiltere tarafından yönetilmesini kabul eder. Madde 2: Bu mukavele tasvip ve tasdik olunduktan sonra bir ay veya mümkünse daha kısa bir zaman içinde taraflar arasında teati edilecektir.

⁴ 1 Temmuz 1878 tarihli ek sözleşme 6 maddeden oluşmaktadır. Kıbrıs Adası'nın ve yönetimi ile ilgili olarak aşağıdaki koşulları yerine getirmeyi İngiltere'nin kabul ettiği taraflar arasında kararlaştırılmıştır; Madde 1: Ada'da Müslüman halkın sadece din işlerine bakacak bir Şer'îye Mahkemesi varlığını sürdürmeye devam edecektir. Madde 2: Ada'daki camilere, okullara, mezarlıklara ve diğer dini kurumlara ait mal, arazi ve bağışları, İngilizlerce atanacak bir delege ile birlikte yönetmek için Osmanlı Evkaf İdaresi'nce Kıbrıs'ta oturan bir Müslüman kişi atanacaktır. Madde3: İngiltere son 5 yılın ortalaması esas alınarak ve Devlete ait arazilerin geliri istisna edilerek saptanacak gelir fazlalığını her yıl Bab-ı Âli'ye ödeyecektir. Bu miktarın 22.936 kese ettiği hesaplanmıştır. Madde 4: Bab-ı Âli, Kıbrıs'taki Osmanlı tahtına ve devletine ait olan ve geliri 3'üncü madde kapsamına girmeyen arazi ve sair mallarını (Araz-i Miri ve Emlâk-ı Hümayun) serbestçe satabilecek veya uzun süreler için kiralayabilecektir. Madde 5: İngiliz Hükümeti, kendi yetkilileri ve sair gelişme amaçlarıyla gerekli gördüğü arazi ve ekilmeyen toprakları zorunlu satışla ve uygun fiyatla satın alabilir. Madde 6: Eğer Rusya, Kars ve son savaşlarda Ermenistan'dan zapt etmiş olduğu diğer yerleri Devlet-i Âliye'ye geri verirse, İngiltere Kıbrıs Adasını boşaltıp terk edecek ve 4 Haziran 1878 tarihli anlaşma sona erecektir.

İngiltere, Kıbrıs'ta yönetimi devraldığında karşısında farklı yapıda olan iki ana unsur bulmuştur. Bir yanda XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Yunan milliyetçiliğinden etkilenmiş ve Yunanistan'la birleşmek isteğinin ifadesi olan Enosis ülküsünü sürekli gündemde tutan Rumlar, diğer yanda ise bir gün adanın gerçek sahibi Osmanlı'ya geri verileceği beklentisinde olan ve Müslüman olmakla birlikte Türk milliyetçiliği bilincine henüz tam olarak ulaşamamış Kıbrıs Türk toplumu yer almıştır (Gürel, 1984, s.160-161).

Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının İngiliz yönetimi tarafından kurulan sisteme tepkileri ise farklı olmuştur. Rumlar yeni düzenlemenin Enosis isteklerini gerçekleştirmek için uygun şartlar sağlayacağını değerlendirirken, Kıbrıs Türkleri ise toplumsal statülerinin eskisi gibi olamayacağını farkına varmışlar ve en azından Rum toplumuyla eşit siyasal/ kamusal haklara sahip olmak istemişlerdir (Hill, 1952, s.418; Gazioğlu, 1997, s. 19).

2. KIBRIS TÜRKLERİNİN İNGİLİZ YÖNETİMİNDE GELECEKLERİNE DAİR BEKLENTİLERİ

Kıbrıs Türk toplumu, adanın İngiliz yönetime geçtiği 1878 yılından itibaren toplumsal konularını yitirmeye başlamışlardır. Osmanlı toplum yapısının sonucu olarak Müslümanlar özellikle yönetim ve askerlikle ilgili kamusal görevlerde yer alırken gayrimüslimler ise ticaret başta olmak üzere diğer toplumsal görevleri yerine getirmişlerdir. Ancak İngiliz yönetimi adanın yönetimini ele geçirdikten hemen sonra yaptığı bazı düzenlemelerle kamusal görevlerde bulunan bazı Müslüman yöneticileri görevlerinden uzaklaştırmış, onların yerine ilk önce İngiliz daha sonra ise Ermeni ve Rumları getirmiştir. Kıbrıs Türk toplumu bu düzenlemeler sonucu bir yandan kamusal alandaki üstünlüklerini kaybederlerken diğer yandan Rumların yoğun Enosis girişimleriyle karşılaşmışlardır (Alasya, 1977, s.135-136; Sonyel, 1999, s. 135).

Kıbrıs Türkleri, toplumsal anlamda henüz örgütlü bir yapıya sahip olmadıklarından bu girişimler karşısında tepkilerini ancak dinî liderleri önderliğinde ilgili yerlere duyurmayı çıkar yol olarak kabul etmişlerdir. Kıbrıs Türk toplum lideri olan Müftü Esseyid Ahmet Asım Efendi, anayasal düzenlemelerin Türk toplumunun hak ve isteklerinin dikkate alınmadan yapıldığını belirten bir dilekçeyi 25 Mart 1882 tarihinde Sömürgeler Bakanlığı ve Bab-ı Âli'ye göndermiştir (aktaran Akgün, 2011, s.3). Buna ilave olarak Rumların enosis faaliyetlerine yönelik tepkilerini de dile getirmiştir. Kıbrıs Türk toplumu ayrıca Rumların Enosis girişimleri karşısında 12 Nisan 1881 tarihinde bir kez daha İngiliz Yüksek Komiserine ve Bab-ı Âli'ye birer telgraf göndererek tepkilerini ve kaygılarını dile getirmişlerdir. Kıbrıs Müftüsü Hacı Ali Rıfki Efendi, İngiliz Yüksek Komiseri'ne gönderdiği telgrafta aşağıdaki hususları ifade etmiştir (Hill, 1957, s. 498);

“...Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği, inanılır bir şekilde etrafta söylenmektedir. Eğer bu gerçekleşse, böyle bir hareketin bizi mahvedeceği düşüncesindeyiz. Can ve şerefimizin korunması için Babı-Âli'ye başvurduk. Aynı başvuruyu etkin önlemler alması için İngiliz hükümetinden de yapıyoruz.”

Ancak Kıbrıs Türklerinin bu tepkilerine ne İngiliz yönetimi ne de Osmanlı İmparatorluğu olumlu bir cevap vermiştir. Buna ilave olarak 1896 yılında Girit'te başlayan Enosis isyanı sonrasında çıkan Osmanlı-Yunan savaşı da, Kıbrıs Türk toplumunun endişelerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu Philemon, Kıbrıs Rumları arasında başlattığı girişim sonrasında çok sayıda Rum genci Yunan ordusunda savaşmak için Girit'e gitmiştir (Gazioğlu, 1987, s.14; Hill, 1957, s.501-502).

Osmanlı-Yunan savaşı 10 Eylül 1897 tarihinde imzalanan İstanbul Antlaşması ile sona ermiştir. Osmanlı İmparatorluğu, savaşı kazanmasına rağmen İngiltere, Fransa ve Rusya'nın baskıları sonucu Girit'in yönetiminden

vazgeçmiştir. Girit, Osmanlı yönetiminde kalmış ancak Padişah'ın atadığı bir Hıristiyan vali tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Yapılan düzenleme sonucunda Yunanlı bir prens, Girit Yüksek Komiseri olarak atanmış, Girit hukuken olmasa da fiilen Yunanistan'ın yönetimi altına girmiştir. Ta ki, Girit Meclisi'nin 1908 yılında alacağı bir karar ile Yunanistan'a ilhak olana kadar. Bu gelişme Rumların Enosis girişimlerini artırmalarına yol açarken Kıbrıs Türk toplumunun kendi gelecekleriyle ilgili kaygılarını iyiden iyiye hissetmelerine neden olmuştur (İsmail, 1997, s. 73).

İngiliz yönetimi Rumların bu dönemde artan Enosis isteklerine karşı, adanın Osmanlı İmparatorluğuna ait olduğunu ileri sürmüş ve böyle bir kararın hukuken mümkün olmadığını altını çizmiştir. İngiliz yönetimi tarafından yapılan bu açıklama kısmen de olsa Kıbrıs Türklerinin gelecek kaygılarını gidermiştir. Ancak bu durum I. Dünya Savaşı başına kadar devam etmiştir. Şöyle ki, İngiltere, Osmanlı'nın Almanya safında savaşa girmesini bahane etmiş ve 5 Kasım 1914 tarihinde yayınladığı Krallık Emri ile Kıbrıs'ı ilhak etmiştir. Bu durum en çok Rumları sevindirmiştir. Çünkü Rumlar, Yunan dostu olan ve Girit'i Yunanistan'a kazandıran İngiltere'nin eninde sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a vereceğine inanmaya başlamışlardır. Nitekim Başpiskopos, ilhaktan 3 gün sonra, 8 Kasım 1914 tarihinde Yüksek Komiseriye gönderdiği mektupta; İngiliz yönetimini verdiği karardan dolayı kutlamış, "...*alınan kararı, Enosise ulaşmada bir adım olarak gördüklerini...*" belirtmiş ve adanın Yunanistan'a verilmesi halinde güvenlik endişesi duyacak Kıbrıs Türklerine ise İngiltere'nin garantör olmasını önermiştir (aktaran Gürel, 1984, s.68; Hill, 1957, s.521).

Osmanlı Devleti, ilhakı tanımamış, ancak verilen tepki de protesto etmenin ötesine geçememiştir (Alasya, 1977, s.134). Kıbrıs Türk toplumu, İngiltere'nin ilhakı karşısında karmaşık duygular içinde kalmıştır. Evkaf üyesi İrfan Bey, Kıbrıs Başkadısı Ali Rıfat Efendi, Nakibü'l-eşraf Kaymakamı Hacı Vehid Efendi, Dinî Ulemalar Müderrisi Hacı Münir Efendi ve Yorgancıbaşızade Sami Efendi gibi toplum ileri gelenleri İngiltere Kralına gönderdikleri telgraflarında ilhakı desteklediklerini belirtmişlerdir (Korkut, 2000, s. 64).

Elbette ki Kıbrıs Türk toplumunun ileri gelenleri arasındaki bu kafa karışıklığının en önemli nedenlerinden birisi de Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere'nin ilhak girişimine karşı yeterli tepki vermemesi olmuştur (Akgün, 2012, s. 24).

Kıbrıs'ta bir başka önemli gelişme ise Dünya Savaşı'nın birinci yılında yaşanmıştır. İngiltere, Yunanistan'ın Bulgarlara karşı savaştan müttefiki Sırbistan'a yardım etmesi halinde Enosisi kabul edeceğini Yunan Hükümeti'ne iletmiştir. İngiliz Sömürgeler Bakanı Bonar Law, Kıbrıs Yüksek Komiseri'ne 16 Ekim 1915 tarihinde gönderdiği yazıda konu ile ilgili olarak şu talimatı vermiştir (aktaran İsmail, 1997, s. 220);

"... Kıbrıs'ın Yunanistan'a önerildiğini Başpiskoposa ve diğer önde gelen kişilere bildiriniz ve kendilerine yinelenmesi uzak bir olasılık olan böyle bir avantajdan yararlanarak, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını sağlayabilmek için derhal Atina'ya giderek istekleri doğrultusunda Kral ve parlamento üzerinde baskı oluşturmalarını öneriniz..."

Ancak Yunan Hükümeti, dönemin şartlarını göz önünde bulundurmuş ve İngiltere'nin teklifini reddetmiştir.

Kıbrıs Türk toplumu, önce ilhak sonrasında ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a önerilmesi karşısında gelecek kaygılarını daha yakından hissetmeye başlamışlardır. Kıbrıs Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun 30 Ekim 1918 tarihinde çok ağır hükümler içeren Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak savaştan yenilgiyle ayrılması ve antlaşmanın henüz mürekkebi kurumadan topraklarının bir bir işgal edilmesi karşısında kendi gelecekleriyle ilgili önemli girişimler yapmaya karar vermişlerdir.

3. KIBRIS'IN GELECEĞİNE DAİR ENDİŞELERDEN KAYNAKLANAN ANADOLU'DAKİ İLK GİRİŞİM

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkması ve ağır hükümler içeren ateşkes antlaşması imzalaması Kıbrıslı Rumlar ve Türkler tarafından farklı algılanmıştır. Rumlar, bu gelişmenin Enosis için uygun şartları sağlayacağını değerlendirmiş ve Paris Barış Konferansı görüşmeleri öncesinde lobi faaliyetlerini artırmışlardır (İsmail, 1997, s.11-14).

Rumlar bu faaliyetlerde bulunurlarken Kıbrıs Türklerinin geleceklerini doğrudan belirleyecek olan ilk girişim Kıbrıs doğumlu Hüseyin Sırrı Bey⁵ ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (Karagil, 1951, s.20-21). Gazeteci Nevzat Karagil'in, Hüseyin Sırrı Bellioğlu ile 13 Mayıs 1951 tarihinde gerçekleştirdiği röportajda aktarılan bilgilere göre, Hüseyin Sırrı Bey ile kendisi gibi Kıbrıs doğumlu olan Avukat Remzi Bey ve Nahid Sırrı Bey tarafından barış antlaşması şartlarının görüşüleceği Versay'a gidecek Sadrazam Tevfik Paşa'ya bir muhtıra verilmiştir (Karagil, 1951, s. 20).

Sadrazam Tevfik Paşa'ya verilen muhtırada savaştan önce çok önemli sorunların ilgililerce çözülemediği, hatta bunların konuşulmasına bile izin verilmediği belirtilmiş, sorunların savaştan sonra daha da arttığı, bu sorunların çözümünün Barış Konferansı'nda Şark Meselesi kapsamında olabileceğinin endişesi ifade edilmiştir (Karagil, 1951, s. 20-21). Muhtırada, önemli sorunlardan biri olarak kabul edilen Kıbrıs konusunda ise, adanın hangi şartlar altında İngiliz yönetimine terk edildiğinin açık olmasına rağmen İngiltere'nin bu şartları yerine getirip getirmediğinin ve Kıbrıs'taki kalış süresinin uzatılmasının hukuki olup olmadığının sorgulanması gerektiği vurgulanmıştır. Muhtıranın devamında; İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak kararına karşılık olmak üzere aşağıdaki iki önemli teklifin gündeme getirilmesi ve bunların kabul ettirilmesine çalışılmasının Kıbrıs Türk toplumu için önemli olduğu ifade edilmiştir. Buna göre:

“a. İngiliz Hükümeti'nin adayı hibe, emanet, icar, vesayet, vekâlet gibi sebeplerle üçüncü ülkelere⁶ devretmesinin kesinlikle kabul edilmemesi gerektiği, İngiltere'nin herhangi bir sebeple adada kalmaktan vazgeçmesi halinde ise hiçbir şekilde müzakere edilmeden adanın gerçek sahibi Osmanlı Devleti'ne verileceğine dair ibarenin şimdiden kayıt altına alınması,

b. İngiltere adanın yönetimi devraldıktan sonra Osmanlı kanunları yerine İngiliz kanunlarını yürürlüğe soktuğu ve bu kapsamda Kıbrıs Türk toplumunun Evkaf ve Maarif işlerine müdahale ettiği, buna karşılık Rumların kendi milli ve dini işlerinde daha özgür olduğu, bu duruma son verilmesi ve ada halklarının dini ve milli konularda eşit muameleye tabi tutulmasının önemli olduğu” ifade edilmiştir.

Sadrazam Tevfik Paşa'ya verilen muhtırada ilave olarak, birbiri tamamlayan bu iki hususun bir sözleşmeyle kayıt altına alınmaması halinde anavatana göç edemeyip Kıbrıs'ta kalacak olan Türklerin Hıristiyanlık inancına geçecekleri de vurgulanmıştır.

Hüseyin Sırrı Bey ve arkadaşları tarafından Sadrazam Tevfik Paşa'ya verilen bu muhtıranın üzerinden yaklaşık 7 ay geçtikten sonra Damat Ferit Paşa başkanlığında oluşturulan bir heyet 23 Haziran 1919 tarihinde Barış Yüce Kurulu'na Osmanlı İmparatorluğu'nun görüşlerini içeren bir muhtıra sunmuşlardır. Muhtırada; Osmanlı halkının birlik ve bağımsızlık istediğinden bahsedilerek Osmanlı topraklarının bütünlüğünün korunmasının

⁵ Yüzbaşı Nuri Ağa'nın oğlu olan Hüseyin Sırrı Bey (Bellioğlu) Kıbrıs doğumludur. Sadrazam Kamil Paşa'nın teşvikiyle yükseköğretimine başladığı Mülkiye'den dereceyle mezun olmuştur. Öğrenimini müteakip Kastamonu'da memurluğa başlayan Hüseyin Sırrı Bey, 10 yıl görev yaptığı Kastamonu'dan sonra İstanbul'a dönmüş, çeşitli il ve ilçelerde kaymakamlık ve mutasarrıflık görevlerinde bulunmuştur. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde de görev yapmış ve Misâk-ı Milli'nin kaleme alınmasına katkıda bulunmuştur. Hüseyin Sırrı Bey, Milli Mücadeleye de aktif olarak katılmıştır.

⁶ Versay'da Osmanlı diplomatlarının bu görüşe itibar etmemelerine karşın 1955'te Londra Konferansı'na katılan Türk delegasyon heyeti argümanlarını bu temelde geliştirecektir (Bkz. Babaoğlu, 2018, s.323-347).

istendiği belirtilmiş, “Mısır ve Kıbrıs” ile ilgili bölümde de “Osmanlı Hükümeti, zamanı geldiğinde Britanya Majestesinin Hükümetiyle Mısır’ın ve Kıbrıs adasının siyasal statüsünü açıkça tanımlamak amacıyla görüşmelere başlamayı içtenlikle diler.” ifadesine yer verilmiştir. Muhtırada yer alan ifadelerden de anlaşılacağı üzere Hüseyin Sırrı Bey ve arkadaşlarının Sadrazam Tefik Paşa’ya vermiş oldukları muhtıradaki hususların Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs politikasına yansımadağı görülmektedir (Gürel, 1984, s. 161-162).

4. KIBRIS TÜRKLERİNİN İLK ULUSAL KONGRESİ: MECLİS-İ MİLLÎ

Kıbrıs Türkleri, savaş sonrasında kurulacak yeni düzenin şekillendiği bu dönemde önemli bir girişimde daha bulunmuşlardır. Kıbrıs’ın İngiltere’ye devredildiği 1878’den 1918 yılına kadar olan dönemde hiç yapılmamış bir girişim Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasından bir buçuk ay sonra gerçekleştirilmiştir. Meclis-i Millî’nin toplanma tarihinin bir başka önemi de Kıbrıs Türk toplumuna özgün olmasıdır. Çünkü daha Anadolu’da Millî Mücadele’nin askerî safhası başlamamış, bu mücadelenin temelini oluşturan kongreler toplanmamıştır. Kısacası çok uzun yıllar anavatanından ayrı yaşayan, Osmanlı İmparatorluğu’nun toplum ve sosyal yapısından dolayı hak arama mücadelesi geçmişi çok yeni olan Kıbrıs Türklerinin yaptığı bu girişim “*sui generis (nev’i şahsına münhasır)*” özelliğindedir.

Kıbrıs Türkleri, Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle çıkması ve topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesinden dolayı adanın eski ve gerçek sahibine geri verileceğine dair inançlarını yitirmeye başlamışlardır. Bununla birlikte aynı dönemde Rumların Enosis girişimlerini artırması da bu durumu perçinlemiştir. Kıbrıs Türkleri, bu gelişmeler karşısında endişeye ve umutsuzluğa düşmüş, kurtuluş çareleri aramaya başlamışlardır.

Kıbrıs Müftüsü Hacı Hafız Ziyai Efendi ile Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi (Okan) Bey, Rum ve Yunan heyetlerinin enosis amacıyla yoğun girişimlerde bulunduğu bu dönemde izlenecek politikaları belirlemek amacıyla tüm ada Türklerinin temsil edileceği bir kongre toplanmasına karar vermişlerdir. Bu amaçla hazırlanan bildiri Kıbrıs’taki köy ve kasabalara gönderilmiş, kongre için belirlenecek temsilcilerin Lefkoşa’ya gelmeleri istenmiştir.

Kıbrıs Türk toplumunu temsil eden 200 kişi, 12 Aralık 1918⁷ tarihinde Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi’nin Lefkoşa’daki evinde toplanmışlardır. Toplantıda mevcut gelişmeler ve izlenecek yol haritası belirlenmiş, birlik ve beraberlik mesajları verilmiştir (İsmail ve Birinci, 1982, s.26; Korkut, 2000, s.29).

Kıbrıs Türklerinin ilk ulusal kongresi olarak da nitelendirilen Meclis-i Millî’nin amacı, Kongre düzenleyicilerinden Başöğretmen ve gazeteci Mehmet Remzi (Okan) Bey tarafından aşağıdaki şekilde vurgulanmıştır (İsmail ve Birinci, 1982, s. 32);

“... Kıbrıs Türklerinin milli şuura, milli seciyeye-hem de kuvvetli bir şekilde-sahip bulduklarını göstermek lazımdı. Çünkü savaş yılları boyunca sesi duyulmayan Kıbrıs Türkünün varlığını Ensosisçiler inkâra yelteniyor, İngilizler ise adadaki Müslüman ahalinin İngiliz idaresinde kalmaktan başka istekleri olmadığını ileri sürüyordu. Bu duruma son verilmeli idi. Etneki Etheryacıların da İngiliz emperyalistlerin de yanıldıklarını, Kıbrıs Türkünün umumi irade halinde bir mefkûresi olduğunu ispat etmeli idi...”

Meclis-i Millî’de yapılan görüşmeler sonrasında aşağıdaki kararlar alınmıştır (İsmail ve Birinci, 1982, s. 32);

⁷ Meclis-i Millî’nin toplanma günü olarak bazı kaynaklarda 10 Aralık 1918 tarihi verilmektedir. Bununla birlikte toplantıya bizzat katılan Fadıl Niyazi Korkut “Hatıralar” adlı eserinde bu tarihi 11 Aralık 1918 olarak belirtmiştir. Bu bilgilere rağmen Meclis-i Millî kararlarında toplantı tarihi 12 Aralık 1918 olarak belirtildiği için bu tarih esas alınmıştır.

“ Karar 1: Her fırsat düştükçe Cezire'nin Yunanistan'a ilhakı mes'elesini meydana getirerek Cezire-i Ahali-i İslamiyesini rencide eden Rum vatandaşlarımızın bu kerre dahi Sulh-u Umumi Daimi Kongresi'nin in'ikâd edeceği münasebetiyle o hissiyatı milliyelerini tekrar izhara kıyam ettiklerinden biz Kıbrıs Müslümanları, Rum vatandaşlarımızın iş bu hareket ve metalibatını şiddetle protesto eder ve buna mukabil, biz ahali-i Müslime dahi kendi hissiyat-ı milliyeye ve hamiyet-i vataniyemiz izhar ile cezirenin mukadderatı kongrede mevzu bahsi olduğu sırada cezirenin sahibi meşru olan ve Hilafet-i İslamiye ile Saltanat-ı Osmaniyeye'yi cami bulunan Devlet-i Âliye'mize terk ve iadesi yegâne amal-i milliyemiz olmak suretiyle temenni ve istirham eyleyiz.

Karar 2: 12 Kanun'u Evvel 1918 tarihinde içtima eden ve bilcümle Kıbrıs ahali-i Müslimesini temsil eyleyen biz umum vekiller dünkü içtima-i umumiyede ittihaz edilen karar mucibinde Rum vatandaşlarımızın hareket ve mutalebatı hakkında protestomuzu ve cezirenin Devleti Âliye'yi Osmaniyeye'ye terk ve iadesi hakkında lazım gelen Makamat-ı Âliye'ye i'sal ve isma eylemek ve bu bâbda iktiza edecek tedâbir ve teşebbüsâtı Osmanlı murahasalarının vesait ve nasihatleri üzere icra etmek ve ledülhace Kongre'ye gidip ifâ-i vazife etmek üzere resi-i milletimiz olan Kıbrıs Müftüsü faziletli Mehmet Ziyaeddin Efendi Hazretleri'ni yegâne ve bilittifak vekil-i mutlak tayin eylediğimizi mâbeyyin iş bu vekâlet- name-i umumimiz tarafından imza edilmiştir.”

Meclis-i Millî'de alınan kararların ilkinde Rumların Enosis girişimlerinde bulunurken Kıbrıs Türk varlığının yok sayılmasının rencide edici olduğu belirtilmiş, ikincisinde ise Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi, kongrede alınan kararların Paris Barış Konferansı'nda savunulması için Kıbrıs Türk toplum temsilcisi olarak görevlendirilmiştir. Ancak İngiliz yönetimi, Meclis-i Millî kararlarını öğrendikten sonra Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi'nin Kıbrıs'tan ayrılmasını yasaklamıştır (Sonyel, 1999, s.172-173). İngiliz yönetiminin bu kararı üzerine Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi Kıbrıs Türk toplumuna yaptığı çağrıda, kararın sükûnetle karşılanmasını önermiş ve bu durum karşısındaki çaresizliği de “Allah'a dua edin” diyerek ifade etmiştir (İsmail ve Birinci, 1982, s. 32).

Kıbrıs Türklerinin kendi geleceklerini belirlemek amacıyla yaptıkları bu girişim olumsuz sonuçlanmasına rağmen, milli bir bilinç yaratmış, Kıbrıs Türk toplumunun kendi geleceğini kendi belirlemek isteğini ortaya koymuş, sonraki dönemde izlenecek politikalar konusunda birlik ve beraberlik içinde hareket edileceğinin mesajlarını vermiştir.

5. KIBRIS TÜRKLERİNİN MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra Kıbrıs Türkleri tarafından hem Anadolu'da hem de Kıbrıs'ta yapılan iki girişim de başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu sonuç gelecek kaygılarını yakından hisseden Kıbrıs Türklerinin ümitlerini kırmıştı. Çünkü kendi yaptıkları girişimler akamete uğrarken Rumların Enosis faaliyetleri her alanda artmaya başlamıştı. Üstelik Rumların bu faaliyetlerine Yunanistan destek verirken Kıbrıs Türkleri ise anavatandan hiç destek göremiyorlardı.

Ancak bu karamsar durum çok uzun sürmemiş, Anadolu'da başlayan Millî Mücadele Kıbrıs Türklerinin azalan umutlarının tekrar artmasına yol açmıştır. Kıbrıs Türk toplumunun bu dönemdeki amacı; İngiliz idaresinin zaman zaman zorluk çıkarmasına rağmen Millî Mücadele'ye destek vermek olmuştur (Gazioğlu, 1987, s.14). Kıbrıs Türklerinin Millî Mücadele'ye verdikleri destek; Millî Mücadele konusunda Kıbrıs Türk toplumunu bilgilendirmek, etkinlikler düzenlemek ve bu etkinliklerden elde edilen geliri Anadolu'ya göndermek suretiyle yapılmıştır. Kıbrıs Türk toplumu, bu faaliyetleri daha organize yapmak maksadıyla 1920 yılında “Muhacirin-i İslamiyeye Yardım Cemiyeti” isimli örgütü kurmuştur. Muhacirin-i İslamiyeye Yardım Cemiyeti'nin kuruluş amacı, Millî Mücadele'ye yardım maksadıyla toplanan

bağışlar ile çeşitli etkinlikler sonrasında toplanan paraların Anadolu'ya sorunsuz olarak ulaştırılmasını sağlamak olarak belirlenmiştir (İsmail ve Birinci, 1982, s.35).

Cemiyet'in kurulmasından sonra Millî Mücadele'ye destek maksadı ile yapılan yardımlar daha organize bir şekilde yapılmış, yardım maksatlı olmak üzere 1920-1922 yılları arasında çok sayıda piyes/oyun sahnelenmiştir (İsmail ve Birinci, 1982, s.43). İngiliz yönetimi, Kıbrıs Türk toplumunun bu girişimlerinden rahatsız olmuş ve toplanan paraların Anadolu'ya gönderilmesini engellemeye çalışmışsa da bu yardımlar İngiltere'deki Müslüman örgütler aracılığı ile Anadolu'ya ulaştırılmıştır (İsmail ve Birinci, 1982, s.48). İngiliz yönetimi, bu engelleme girişiminde ısrarcı olmamış, yardımların yerine ulaşmasına göz yummuştur. İngiltere'nin bu tutumunun altında yatan sebebin sömürgelerinde yaşayan çok sayıdaki Müslüman olduğu söylenebilir. İngiliz Hükümeti, böyle bir girişime engel olması halinde sömürgelerinde yaşayan Müslümanlardan gelebilecek tepkileri dikkate almış, böyle bir tepkinin olması halinde oluşacak hareketin büyümesi ile bölgesel çıkarlarının tehlikeye girebileceğini değerlendirmiş olabilir.

Kıbrıs Türklerinin Millî Mücadeleye destekleri sadece maddi boyutta da kalmamıştır. Kıbrıs Türk gençleri, Millî Mücadeleye bizzat katılmışlardır. Bunlardan bazıları ise gösterdikleri üstün başarıdan dolayı İstiklal Madalyası ile taltif edilmişlerdir (İsmail ve Birinci, 2000, s. 27-29).

6. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE KIBRIS TÜRKLERİ

Anadolu'daki Millî Mücadelenin askerî safhası 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Mütarekesi ile sona ermiştir (Ertan, 2012, s.145-146). Mütarekenin imzalanmasından yaklaşık bir buçuk ay sonra 22 Kasım 1922 tarihinde barış antlaşması esaslarının ele alınacağı Lozan görüşmeleri başlamıştır. Lozan görüşmelerinde; Büyük Millet Meclisi (BMM) Hükümeti'nin uluslararası alanda tanınması, yeni devletin sınırlarının belirlenmesi ve her alanda "Tam Bağımsızlık" elde edilmesi amaçlanmıştır (Şimşir, 1990, s. 5).

BMM Hükümeti'ni temsilen Lozan'a giden Dışişleri Bakanı İsmet Paşa başkanlığındaki heyete yapılacak görüşmelerde dikkate alınması istenen hususları içeren bir talimat verilmiştir. Lozan Heyeti'ne verilen talimat,⁸ Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 28 Ocak 1920 tarihli son toplantısında kabul edilen Misâk-ı Millî esaslarına dayandırılmıştır (Şimşir, 1990, s.xiv).

Lozan heyetine verilen talimatta, Kıbrıs ile ilgili bir husus yer almamıştır. Bununla birlikte, Meclis'te farklı günlerde Lozan hakkında yapılan görüşmelerde zaman zaman Kıbrıs ile ilgili hususlara temas edilmiştir. Lozan görüşmelerine katılan Trabzon mebusu Hasan Bey, Lozan'da görüşülen mali konular ve Düyun-ı Umumiye borçlanmaları hakkında bilgi verdiği toplantıda, Kıbrıs'ın daha önceden Anavatan'dan ayrıldığını dolayısıyla bir borç durumunun söz konusu olamayacağını belirtmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1339, D.I, C.III, İS:III, 1).

Kıbrıs ile ilgili düşüncelerin ortaya çıkmaya başladığı bu dönemde Meclis'teki görüşmeler sırasında bazı vekiller ise, Kıbrıs'ın öneminin iyi anlaşılmadığını, Kıbrıs Türklerinin gelecekle ilgili yeterli desteğin

⁸ Lozan'a gidecek olan TBMM Hükümeti Heyeti'ne verilen ve görüşmelerde dikkate alınması istenen hususlara ait talimat: **A. Doğu Sınırı:** "Ermeni Yurdu" söz konusu olamaz, olursa görüşmeler kesilecek. **B. Irak Sınırı:** Süleymaniye, Kerkük ve Musul livaları istenecek, konferansta başka bir durum ortaya çıkarsa hükümetten talimat alınacak. **C. Suriye Sınırı:** Bu sınırın düzeltilmesi için çalışılacak. **Ç. Adalar:** Duruma göre davranılacak, kıyılarıımıza pek yakın olan adalar ülkemize katılacak, olmazsa Ankara'dan görüş alınacak. **D. Trakya Sınırı:** 1914 sınırının elde edilmesine çalışılacak. **E. Batı Trakya:** Misak-ı Milli maddesi istenecek. **F. Boğazlar ve Gelibolu Yarımadası:** Yabancı bir askeri kuvvet kabul edilemez, bu yüzden görüşmeleri kesmek gerekirse önceden Ankara'ya bilgi verilecek. **G. Kapitülasyonlar:** Kabul edilemez, bu yüzden görüşmeleri kesmek gerekirse gereken yapılacak. **Ğ. Azınlıklar:** Mübadele esas alınacak. **H. Osmanlı Borçları:** Bizden ayrılan ülkelere paylaştırılacak, Yunanistan'dan alınacak tamirat bedeline mahsup edilecek, olmazsa 20 yıl ertelenecek. Düyun-ı Umumiye idaresi kaldırılacak zorluk çıkarsa (Ankara'dan) sorulacak. **I. Ordu:** Ordu ve donanmaya Sınırlama konması söz konusu olamaz. **İ. Yabancı Kuruluşlar:** Yasalarımıza uyacaklar. **K. Bizden Ayrılan Ülkeler:** Misak-ı Milli'nin ilgili maddeleri esas alınacak. **L. İslam Cemaati ve Vakıfların Hakları:** Eski antlaşmalara göre sağlanacaktır.

verilmediğine yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1339, D.I, C.III, İS:III, s.106-112; TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1339, C.I, İ.200, s.1310). Bu eleştirilerde bulunan vekillerin başında Hüseyin Sırrı Bey yer almıştır. Muhafız Grup'ta yer alan Hüseyin Sırrı Bey, Lozan müzakerelerine katılan İsmet Paşa'yı Misâk-ı Milli esaslarına göre hareket etmediğinden dolayı Meclis'teki bazı birleşimlerde eleştirmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1339, D.I, C.III, İS: III).

İtilaf Devletleri temsilcileri, BMM'de bu tartışmalar yaşanırken konferansın sonuçsuz bir şekilde dağılmasından endişe ettikleri için daha önce Paris'te hazırladıkları antlaşma taslağını 30 Ocak 1923 tarihinde Türk Heyeti'ne vermişlerdir. Antlaşma taslağı, 160 madde ve 9 bağlı projeyi içeren 150 sayfalık bir metinden oluşmuştur (Karacan, 1993, s.181). Müttefiklerin verdiği barış antlaşması taslağının "Ülkeye İlişkin Hükümler" başlığı altında Musul ve Kıbrıs'a ilişkin bir hüküm de yer almıştır. Taslakta Kıbrıs'la ilgili olan 19'uncu madde şöyle düzenlemiştir (Gürel, 1984, s.109);

"...Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen, Kıbrıs'ın (İngiltere'ye) katılımını tanıdığını bildirir. Kıbrıs Adasında doğmuş ya da oturan (Domicilié) Türk uyrukluları, Türk uyrukluluğunu yitirerek, yerel kanun uyarınca, İngiliz uyrukluluğuna geçeceklerdir..."

Türk Heyeti, teklif edilen antlaşma taslağındaki bazı hususlara itiraz etmiştir. İtiraz edilen hususlar arasında Musul yer alırken Kıbrıs ile ilgili herhangi bir ifade veya çekince bulunulmamıştır (Tuğluoğlu, 2013, s.304).

Türk Heyeti, müttefiklerin verdiği antlaşma taslağına karşılık olmak üzere kendi teklifini hazırlamış ve bunu müttefik devlet temsilcilerine 4 Şubat pazar günü vermiştir. İtilaf Devletleri temsilcileri, Türk Heyeti'nin teklifini incelemiş ve bazı hususların değiştirilmesini talep etmişlerdir. İsmet Paşa tarafından kabul edilmeyen değişiklik taleplerinin ardından İngiliz temsilci Lord Curzon, daha fazla görüşmeye gerek olmadığını söyleyerek İsmet Paşa'nın kesin cevap vermesini istemiştir. Fakat İsmet Paşa, Türk hâkimiyetine aykırı hiçbir hususu kabul etmeyeceğini söyleyerek Müttefik Devletlerin önerisini reddetmiştir. Lord Curzon, bu cevap üzerine Lozan'dan ayrılmış ve görüşmelerin birinci safhası 4 Şubat 1923 tarihinde fiilen kesilmiştir (Gürel, 1984, s.110; Tuğluoğlu, 2013, s.305).

Lozan görüşmelerine ara verilen dönemde, BMM gizli oturumlarında Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili hususlar da tartışılmıştır. BMM'de 3 Mart 1923 tarihindeki oturumda, özellikle adaların durumu ile ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Lozan görüşmeleri ile ilgili eleştirileri cevaplayan İsmet Paşa, Kıbrıs'ın geleceğini belirleyen 16'ncı madde⁹ ile ilgili olarak sadece " ...on altıncı madde feragati ifade ediyor..." demiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1339, D.I, C.IV, İS: III, s.70; Gürel, 1984, s.112). Aynı gün yapılan bir başka görüşmede, İtilaf Devletleri tarafından verilen taslak metinde yer alan 19'uncu madde¹⁰ ile düzenlenen Kıbrıs Türklerinin ait olmak istedikleri uyrukluluğu belirlemelerine esas olan "Hakk-ı Hıyar (seçme hakkı)" için öngörülen 2 yıllık süreye İngiltere başlangıçta itiraz etmiş, fakat BMM Heyeti'nin ısrarları üzerine bu itirazından vazgeçtiğini bildirmiştir (Gürel, 1984, s.109).

⁹ Taslak metinde yer alan 16'ncı madde şöyle düzenlenmiştir: "Madde 16- Türkiye, işbu Antlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği işbu Antlaşmada tanımlanmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği (kaderi), ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir. İşbu maddenin hükümleri, Türkiye ile sınırdaş olan ülkeler arasında komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak özel hükümlere hâlel vermez."

¹⁰Taslak metinde yer alan 19'ncü madde şöyle düzenlenmiştir: "Madde 19- Türkiye, İngiliz Hükümeti'nce 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen, Kıbrıs'ın (İngiltere'ye) katılımını tanıdığını bildirir. Kıbrıs adasında doğmuş ya da oturan (Domicilié) Türk uyrukluları, Türk uyrukluluğunu yitirerek, yerel kanun uyarınca, İngiliz uyrukluluğuna geçeceklerdir."

Sonraki günlerde yapılan gizli oturumda görüşülen adalar konusunda söz alan Hüseyin Sırrı Bey; Kıbrıs Türklerinin Milli Mücadele'ye önemli katkıda bulduklarını, bu yüzden takdir de edildiklerini fakat bu özverilerine rağmen Anavatan'dan hak ettikleri karşılığı bulamadıklarını, Kıbrıs Türklerinin Rum ve İngilizlerin insafına terk edildiklerini, hiç olmazsa kendi gelecekleri ile ilgili olarak hükümetin keyfi karar almasını engelleyecek hükümlerin antlaşmaya dâhil edilmesini istemiş ve taslak metinde Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili herhangi bir düzenlemenin olmayışını eleştirmiş,¹¹ bir bakıma savaş sonunda Sadrazam Tevfik Paşa'ya verilen muhtıradan yer alan hususları bir kez daha ifade etmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.I, C.IV, İS:III, İ.5, s.112-124).

BMM'de Lozan ile ilgili tartışmalar devam ederken İtilaf Devletleri temsilcileri, 1923 yılı Mart ayı ilk haftasında BMM Hükümeti'ne yeni bir öneri daha vermişlerdir. BMM Hükümeti ise 8 Mart 1923 tarihinde karşı önerisini İtilaf Devletlerine iletmıştır. BMM Hükümeti karşı önerisinde yer alan ve Kıbrıs ile ilgili olan 19'uncu madde ise aşağıdaki gibi düzenlenmiştir (Gürel, 1984, s.110);

“Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilân edilen, Kıbrıs'ın (İngiltere'ye) katılımını tanıdığını bildirir. Türkiye, Kıbrıs gelirleri ile güvence altına alınmış Osmanlı borçlanmaları konusundaki bütün yükümlüklerinden ve borçlarından aklanmıştır. Kıbrıs adasında doğmuş ve bu adada oturan Türk uyrukluları, Osmanlı uyrukluluğunu yitirerek, yerel kanun uyarınca, İngiliz uyrukluluğuna geçeceklerdir. İşbu madde uyarınca İngiliz uyruğu olan kimseler, işbu Bölümün II kesiminde öngörülen genel hükümlere uygun olarak, Türk uyrukluluğunu seçebileceklerdir.”

Lozan görüşmelerinin ikinci safhası 23 Nisan 1923 tarihinde tekrar başlamıştır. İkinci safha görüşmelerinde, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili yapmış olduğu öneri İtilaf Devletleri tarafından kabul edilmiştir.

Lozan Konferansı, tarafların anlaşmaları sonucunda, 24 Temmuz 1923 tarihinde barış antlaşmasının imzalanması ile tamamlanmıştır. Lozan Barış Antlaşması, 143 madde ve buna ek 4 bölüm ile 17 ayrı protokolden oluşmuştur. Antlaşmanın 20'nci ve 21'inci maddeleri doğrudan, 16, 27, 30, 31, 32 ve 33'üncü maddeleri ise dolaylı olarak Kıbrıs ile ilgilidir.

Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs ile ilgili maddeleri şöyledir (Soysal, 1965, s.42-46);

“Madde 16 – Türkiye işbu Muahede musarrah hudutları haricinde kâin bilcümle arazi üzerinde ve bu araziye müteallik ve kezâlik işbu Muahede ile üzerlerinde kendi hakkı hâkimiyeti tanınmış olan adalardan gayri cezireler üzerinde - ki bu arazi ve cezirelerin mukadderatı alakadarlar tarafından tayin edilmiş ve edilecektir- her ne mahiyette olursa olsun haiz olduğu bilcümle hukuk ve müstenidatından feragat ettiğini beyan eyler. İşbu maddenin ahkâmı, mücaveret münasebetiyle Türkiye ile hemhudut memleketler arasında takarrür etmiş veya edecek olan ahkâmı hususiyeyi ihlâl etmez.”

¹¹ Hüseyin Sırrı Bey, 5 Mart 1923 tarihinde BMM'de yaptığı konuşmasında Lozan heyetine yönelik olarak yaptığı eleştirilerde şu sözleri söylemiştir: “...Gönlüm isterdi ki burada bu ahitname tanzim edilirken Hey'eti Murahasamız ve onunla beraber bu ahitnameyi tetkik eden Hey'eti Vekilemiz desin ki, bizden ayrılan memleketlerin hâkimiyetini sekenei mahalliyenin lehine terk ettik. İşte o vakit biz misakı millimizin mefadine muvafık hareket etmiş olurduk. Bunu yapmayıştık o kitaati, o milyonlarca Müslümanı, Hıristiyan esareti altına vermiş oluyoruz ve o da bizim elimizde oluyor. Hem bu kadar Müslümanın kanına giriyoruz ve hem de misak- millimizin mefadını öldürmüş oluyoruz... Şimdi bahşış olarak verilen memleketlerden birisi de Kıbrıs Adasıdır. Kıbrıs'ın mevkiî siyasisini benden daha ziyade Adana mebusları, Silifke mebusları takdir ederler. Birbirinin nefesini içecek kadar yakındırlar. Yani bu memleketin ehemmiyeti siyasiesini tarife lüzum görmüyorum, onları işhad ediyorum. Bu memleket ahali, ki sekenesinin de dörtte birisini Müslümanlar teşkil eder, azlığına, vatandaşlarının Rumlar gibi seffâk, gaddar bir kavim olduğuna, hâkimlerinin İngilizler gibi sibâ bir kavim olduğuna bakmaksızın Anadolu harekâtı milliyesine iştirak etmiş kerraren bu hükümetin mazharı takdiri olmuşlardır. Bu ada verilirken, vatanın selâmeti namına kurban edilirken, hiç olmazsa, sekenei İslâmiyenin hukukunu temin edecek bir madde konulmak yok mu idi? A mübarek adamlar, hiç olmazsa oradaki Müslümanların da hukuku beşer dahilinde hakka malikiyetini, hükümetin onlar üzerinde keyfemayeşa bir surette hareket edememeleri için bir madde, bir kayıt koymak yok mudur?... bu memleketin selâmeti namına bir kayıt vardı ki unutulmuş. O da bu adanın üçüncü bir devlete hibe, iane veya hiç bir suretle verilemeyeceği hakkında bir kayıt konulmalı idi.”

“Madde 20 – Türkiye, Britanya Hükümeti tarafından Kıbrıs'ın 5 Teşrinisani 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını bildirir.”

“Madde 21 – 5 Teşrinisani 1914 tarihinde Kıbrıs adasında mütemekkin olan Türk tebaası, kanunu mahallinin tayin ettiği şerait dairesinde; İngiltere tâbiyetini iktisap ve bu yüzden Türk tâbiyetini zayi edecektir. Maahaza işbu Muahadenin mevkii mer'iyete vaz'ından itibaren, iki senelik bir müddet zarfında, Türk tâbiyetini ihtiyar edebileceklerdir. Bu takdirde Hakkı Hıyarlarını istimal ettikleri tarihi takip eden on iki ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaklardır. İşbu Muahadenin mevkii mer'iyete vaz'ı tarihinde Kıbrıs adasında mütemekkin olup da, kanunu mahallinin tayin ettiği şerait dairesinde vuku bulan müracaat üzerine, tarihi mezkûrda İngiltere tâbiyetini ihraz etmiş veya etmek üzere bulunmuş olan Türk tebaası dahi bundan dolayı Türk tâbiyetini zayi edeceklerdir. Şurası mukarrerdir ki, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümeti'nin muvakkati olmaksızın Türk tâbiyetinden başka bir tâbiyeti ihraz etmiş kimselere İngiltere tâbiyetini tefvizden imtina etmek salahiyetini haiz olacaktır.”

“Madde 27 – Türkiye Hükümeti veya Türkiye memurini tarafından Türkiye arazisi haricinde işbu muahedeye vaziülmeza diğer Devletlerin taht-ı hâkimiyetinde veya himayesinde bulunan arazi tebaası üzerinde siyasi, teşrii veya idari hususatta, her hangi bir sebebe müstenit olursa olsun, hiçbir salahiyet veya hakkı kaza istimal edilmeyecektir. Şurası mukarrerdir ki memurin mezhebiyei İslamiyenin vezaifi diniyelerine hâlel iras edilmiş değildir.”

“Madde 30 – İşbu muahadename ahkâmı mucibince Türkiye'den ayrılan arazide yerleşmiş Türk tebaası bihakkin ve Kavanin-i mahalliyece mevzu şerait dâhilinde işbu arazinin intikal ettiği tebaası olacaklardır.”

“Madde 31 – 18 yaşını müteceviz olup da 30'uncu madde ahkâmı mucibince Türk tâbiyetini zayi ve bihakkin yeni bir tabiiyet iktisap eden eşhas işbu muahadenin mevkii meriyete vaz'ı tarihinden itibaren iki sene müddet zarfında Türk tabiiyetini ihtiyar etmek salahiyetini haiz olacaklardır.”

“Madde 32 - İşbu muahadenameye tevfikân Türkiye'den ayrılan bir kısım arazide yerleşmiş ve mezkûr arazideki ekseriyeti ahaliden ırk itibarı ile ayrı olan 18 yaşını müteceviz eşhas, işbu muahadenin mevkii mer'iyete vaz'ından itibaren iki sene müddet zarfında ahalisinin ekseriyeti kendisinin ırkına mensup olan devletlerden birinin tabiiyetini, mezkûr devletin muvafakati şartıyla, ihtiyar edebileceklerdir.”

“Madde 33 - 31 ve 32'nci maddeler ahkâmına tevfikân hakkı hıyarlarını istimal eden eşhas, bunu takip eden on iki ay zarfında ikametgâhlarını, hakkı hıyarını lehine istimal ettikleri devlet arazisine nakle mecburdurlar. İşbu hakkı hıyarlarını istimalden mukaddem mukim buldukları diğer devletin arazisinde malik oldukları emvali gayri menkuleyi muhafaza etmekte serbest olacaklardır. İşbu eşhas her nevi emvali menkulelerini beraberlerinde götürebileceklerdir. Bundan dolayı kendilerine ne ihraç, ne ithal için hiçbir harç veya resim tarh olunmayacaktır.”

BMM Hükümeti, Lozan Barış Antlaşması ile İngiltere'nin 5 Kasım 1914 tarihinde tek taraflı olarak ilan ettiği Kıbrıs'ın ilhakını resmen tanımış, İngiliz uyrukluğunu ile ilgili kararı ise Kıbrıs Türklerinin tercihlerine bırakmıştır.

Kıbrıs Türk toplumunun Lozan Barış Antlaşmasına verdiği tepkiler dönemin Kıbrıs yazılı basınında yer almıştır. Hakikat gazetesinde 4 Ağustos 1923 tarihinde yayımlanan bir haberde, Lozan Barış Antlaşması'nın Kıbrıs Türkleri tarafından sevinçle karşılandığı, Larnaka ve Mağusa'daki Türk kulüplerinin coşkulu kutlamalar düzenlediği belirtilmiştir (Mağusa'da Sulh Şenlikleri, Hakikat, 4 Ağustos 1923, s.1'den aktaran Birmeç, 2005, s.57.) Ancak daha antlaşmanın mürekkebi kurumadan yapılan bu ve benzeri yorumlar uzun sürmemiş, gerçek durumla ilgili tespitler kısa bir süre sonra basında yer almaya başlamıştır. Hakikat gazetesinde 6 Ekim 1923 tarihinde yayımlanan bir haberde Kıbrıs Türklerinin Lozan Barış Antlaşması karşısındaki duyguları aşağıdaki gibi edilmiştir (Sulh ve Biz, Hakikat, 6 Ekim 1923, s.1'den aktaran Birmeç, 2005, s.59.)

“...Antlaşma senelerden beri çektiğimiz sıkıntıları, akıttığımız gözyaşlarını kesinlikle değiştirmedir. Büyük ümitlerle sulhu bekleyenlerin yüzlerinde ümitsizlik ve yas görülüyor..... Bizi esaretten kurtarmak için canlarını esirgememiş dindaş ve kardeşlerimiz her türlü ihtimali hesaba katarken Kıbrıs Müslümanlarını da hesaba dâhil ettiklerini biliyoruz. Ancak umduklarımız çıkmadı ve kurtuluş gününü göremedik. Bizim derdimize çare bulunamadı. Ancak elde ettiğimiz zaferlerden dolayı iftihar etmemek mümkün değil. Milletimizin meydana getirdiği bağımsız hükümet çok önemlidir. Lozan’da yapılan antlaşma hükümetimize doğrudan ulaşabilmek için önümüzdeki engelleri kaldırmamışsa da anavatanla aramızdaki istibdat zincirlerini koparabilmek için önemli bir durumdur. Milletimizin bu zaferi bize de buradaki dertlerimizin tedavisi için çalışmaya başlamak imkânını verdi. Kıbrıs ile Anadolu arasındaki din ve millet bağları koparılamaz. Bu bağlarımızı daha da kuvvetlendirmeliyiz.”

Bu haberde yapılan bir vurgu çok önemlidir. O da, Kıbrıs Türk toplum sorunlarının çözülmesi için umutsuzluğa kapılmadan harekete geçilmesi kararıdır. Kıbrıs Türkleri adanın yönetiminin geçici olarak İngiltere’ye devredildiği 1878 yılından itibaren haklarını elde etmek için bazı girişimlerde bulunmuşlar fakat başarılı olamamışlardır. Bu başarısızlığa sebep olan faktörlerin başında; adanın bir gün Türkiye’ye geri verileceği yönündeki beklentiler ile Kıbrıs Türk toplumunun örgütlü faaliyetler konusundaki yetersizlikleri ve toplum lideri konusundaki eksiklik yer almıştır (Mapolar, 2002, s. 6-7).

Kıbrıs Türkleri, Lozan Barış Antlaşması’nda umdukları sonucun gerçekleşmediğini görünce, toplumsal haklarını alabilmek için daha bilinçli ve örgütlü çalışmaları gerektiğinin farkına varmışlar ve sonraki dönemde yaptıkları hak arama mücadelesinin stratejisini buna göre belirlemişlerdir.

7. SONUÇ

Kıbrıs Türk toplumu, adanın İngiliz idaresine geçici olarak devredildiği 1878 yılından itibaren gelecekleriyle ilgili endişelenmişlerdir. Kıbrıs Türklerinin bu endişelerine sebep olan ana unsur ise Rumların enosis girişimleri ve bu kapsamda yaptıkları saldırılar olmuştur. Özellikle 1897 yılında Girit’te başlayan enosis isyanı ve sonrasında Girit’in dolaylı olarak elden çıkması ve 1908 yılında Girit Meclisi’nin Yunanistan’la birleşme kararı alması bu endişelerin artmasına yol açmıştır. Buna ilave olarak İngiltere’nin I. Dünya Savaşı başlarında Kıbrıs’ı ilhak etmesi ve 1915 yılında adayı Yunanistan’a önermesi de bu kaygıyı artırmıştır.

Kıbrıs Türk toplumunda oluşan kaygıların sebebi sadece İngiliz, Yunan ve Rumların girişimleri olmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan dolayı Kıbrıs’taki gelişmelere müdahale edememesi de bu endişelerin artmasına destek vermiştir.

Kıbrıs Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu’nun I. Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılması ve sonrasında İmzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile topraklarının bir bir işgal edilmesi karşısında geleceklerini ilgilendiren kararları kendi başlarına almak istemişlerdir. Bu kapsamda, henüz Anadolu’da fiilen başlamamış olan Millî Mücadele’den daha önce, 12 Aralık 1918 tarihinde Meclis-i Millî’yi toplamışlardır. Meclis-i Millî, Kıbrıs Türklerinin temsilciler aracılığıyla gerçekleştirdiği millî bir tepkidir. Toplantıda alınan kararlar her ne kadar uygulanamasa da Kıbrıs Türk toplumunda millî bilincin oluşmaya başladığının bir göstergesi olması bakımından önemlidir.

Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasından yaklaşık 7 ay sonra fiilen başlayan Millî Mücadele dönemi Kıbrıs Türkleri için de umut olmuştur. Kıbrıs Türkleri, Osmanlı’nın tarihe karışmasının arifesindeki bu mücadeleyi maddi ve manevi açısından desteklemişlerdir. Millî Mücadele’ye destek sadece Kıbrıs’taki Türkler tarafından verilmemiş Anadolu’da yaşayan Kıbrıs Türkleri de bunu desteklemişlerdir.

Millî Mücadele'nin siyasi safhasını Lozan Barış görüşmeleri oluşturmuştur. Kıbrıs Türk toplumu Lozan görüşmelerinde kendi gelecekleriyle ilgili kararların da alınmasını ummuşlardır. Ancak Lozan Barış Antlaşması sonucunda Kıbrıs'ta 1878'ten beri süregelen İngiliz idaresi sonlandırılmamıştır. Kıbrıs Türkleri sonraki dönemde kendi sorunlarının çözümüne yönelik önemli politikaları uygulamaya koymuşlar ve bu politikaların hayata geçmesinde genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin her türlü desteğini almışlardır.

KAYNAKÇA

- **ARŞİV**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Hariciye Sefareti Londra Kalemî Belgeleri.
TBMM Gizli Celse Zabıtları.

- **KİTAP**

Alasya, H. F. (1977). Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara.

Atun, A. (2007). Kıbrıs Andlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983), C.I, Mağusa Tarihi Araştırma ve Yazın Vakfı Yayını, No:26, Lefkoşa.

Erim, N. (1953). Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), C.I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, TTK Basımevi, Ankara.

Ertan, T.F. (2012). Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2.nci Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Gazioğlu, A.C. (1997). İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler, CYREP Yayınları, İstanbul.

Gazioğlu, A.C. (1997). Kıbrıs Tarihi-İngiliz Dönemi (1878-1960), CYREP Yayınları, Lefkoşa.

Gürel, Ş.S. (1984). Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, 1. Ba., C.I, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Hill, G. (1952). A History of Cyprus, Volume IV, The Otoman Province The British Colony, 1571-1948, (Ed.) by Harry Luke, Cambridge at The University Press, England.

İsmail, S. (1997), İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını: 5, Lefkoşa, 1997.

İsmail, S.; Birinci, E. (1982). Kıbrıs'ta İki Ulusal Kongre, Lefkoşa.

İsmail, S.; Birinci, E. (2000). Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1938), Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-8, Lefkoşa.

Karacan, N. (1993). Lozan Konferansı ve İsmet Paşa, 3. Ba., Bilgi Yayınevi, Ankara.

Karal, E.Z. (1995). Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devri (1876-1907), C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkut, F. (2000). Hatıralar, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa.

Kurat, Y.T. (1968). Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği 1877-1878, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Mapolar, H.A. (2002), 40 Yıllık Hatıraları I, Kıbrıs Güncesi, Galeri Kültür Yayınları, 1. Ba., Lefkoşa.

Soysal, İ. (1965). Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Şimşir, B. N. (1990). Lozan Telgrafları I (1922-1923), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Yavuz, B. (1994). Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri: Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Zeki, V. (1970). Kıbrıs Tarihi, Lefkoşa.

• **MAKALE**

Akgün, S. (2011). İngiliz Sömürge Yönetimine Karşı Kıbrıs Türk Toplumunun Tepkisi. 2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, "Fırsatlar ve Tehditler", Sempozyumu Bildirileri, Ekoavryasya, Ankara, 127-149.

Akgün, S. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Aydınları ve Jön Türk Hareketi ile olan İlişkileri (1865-1918). History Studies, International Journal of History, Volume 3/3, 1-22.

Babaoğlu, R. (2018). Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı (29 Ağustos-6 Eylül 1955), Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVIII/36 (Bahar), s.323-347.

Gazioğlu, A. C. (1987). Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Yeni Kıbrıs, 29-32.

Karagil, H. N. (1951). Eski Ekonomi Bakanı Sırrı Bellioğlu ile Kıbrıs Meselesi Hakkında Bir Konuşma", Yeşilada Dergisi, C. II, Sayı:6-7, 20-21.

Sonyel, S. R. (1999). Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı", Belleten, TTK, 59 (224), 133-187.

Tuğluoğlu, F. (2013). Ali Naci Karacan'ın Gözüyle Lozan Konferansı ve İsmet Paşa, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C. XIII, Sayı:53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 285-328.

• **TEZ**

Birmeç, M. (2005). *Kıbrıs Türk Basını'nda Lozan Barış Antlaşması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.